

Gdańsk, 20 września 2021 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Magdaleny Mijas

Tożsamość jako stygmat. Psychologiczne aspekty społecznego wykluczenia osób nieheteroseksualnych

napisanej pod kierunkiem

dra hab. Bartłomieja Dobroczyńskiego, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego

Przedmiotem niniejszej recenzji jest szczegółowa ocena rozprawy dr autorstwa mgr Magdaleny Mijas, w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy rozprawa ta spełnia wymogi zawarte w art. 13 *Ustawy o stopniach i tytułach w zakresie sztuki* z dn. 14 marca 2003 r., wraz z ich uaktualnieniami (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), do których ustawodawca zaliczył: oryginalne rozwiązanie problemu naukowego zaprezentowanego w pracy, wykazanie się ogólną wiedzą teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej oraz dowiedzenie umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W recenzji odniosę się do każdego z tych kryteriów oceny.

OCENA TRAFNOŚCI WYBORU TEMATYKI

Badaczka swoją rozprawę poświęciła zagadnieniom stygmatyzacji społecznej ze względu na tożsamość seksualną. W perspektywie psychologicznej eksploruje zjawisko stygmatyzacji doświadczanej przede wszystkim przez osoby identyfikujące się jako geje oraz lesbijki. Wybór tematyki wydaje się trafny i niezmiernie wartościowy zarówno z naukowego, jak i społecznego punktu widzenia.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PRACY

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska to cykl trzech artykułów (które ukazały się drukiem w latach 2012-2021) wraz ze skróconym opisem osiągnięcia naukowego

wraz ze streszczeniami w języku polskim i angielskim. Całość opracowania przedstawionego do recenzji została zebrana w jednym tomie i oprawiona w tradycyjny sposób.

Doktorantka mgr Magdalena Mijas jest pierwszą autorką we wszystkich przedstawionych do recenzji artykułach, z dominującym wkładem, co wynika z załączonych oświadczeń wszystkich współautorów każdej z publikacji (40% w pierwszym art. i 70% w art. pierwszym i drugim) w zakresie: przygotowania koncepcji badań, zbieraniu wyników, analizy danych i ich interpretacji, a także opracowania manuskryptów. Wszystkie trzy prace ukazały się w czasopismach znajdujących się w bazie *Journal of Citation Report* (JCR) – Lista Filadelfijska, pierwszy w *Psychiatrii Polskiej* (aktualny IF=1.24, 40 pkt. ministerialnych), dwa kolejne w prestiżowych zagranicznych czasopismach naukowych o stosunkowo wysokim współczynniku Impact Factor: *The Journal of Sexual Medicine* (aktualny IF=2.5, 140 pkt. ministerialnych) *Psychoneuroendocrinology* (aktualny IF=4.732, 140 pkt. ministerialnych).

Reasumując, trzy publikacje w czasopismach indeksowanych w bazie Journal Citation Report (JCR) oraz ich wysoka sumaryczna wartość bibliometryczna (IF=8,472, 320 pkt. ministerialnych), jak również to, że Doktorantka mgr Magdalena Mijas jest pierwszym autorem z dominującym wkładem w publikacje z nawiązką spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim i w mojej ocenie zasługuje na wysoką ocenę i uznanie. Zaprezentowane powyżej uwagi dotyczące czasopism, w których zostały opublikowane artykuły składające się na rozprawę doktorską, w szczególności ich naukowa ranga w nauce o zasięgu światowym oraz restrykcyjne zasady recenzowania tekstów upoważniają mnie do rezygnacji z drobiazgowej recenzji tekstów. Natomiast, w dalszej części recenzji moja uwaga skupiać się będzie na ocenie spójności tematycznej cyklu publikacji, które składają się na rozprawę doktorską oraz na udzieleniu odpowiedzi na pytanie: Czy problem naukowy łączący wszystkie publikacje wchodzące w skład zbioru jest opisany w omówieniu scalającym zbiór publikacji przygotowanym przez Kandydatkę do stopnia dra.

OCENA ROZPRAWY, REALIZACJI CELU BADAŃ I ORYGINALNEGO WKŁADU AUTORKI

Przedstawione do recenzji prace są powiązane tematycznie. Ogólny zamysł Autorki polegał na eksploracji wybranych procesów i przejawów stygmatyzacji ze względu na

tożsamość seksualną z perspektywy psychologicznej. Analizie zostały poddane zarówno unikalne dla osób nieheteroseksualnych rodzaje doświadczeń będących konsekwencją procesów stygmatyzacji, jak stres mniejszościowy oraz doświadczenie coming-outu, jak również odzwierciedlające procesy stygmatyzacji prawidłowości opisujące tworzenie wiedzy na temat zdrowia seksualnego gejów i lesbijek. Cele pracy zostały przez Badaczkę zrealizowane z wykorzystaniem różnorodnych metod badawczych obejmujących krytyczną analizę piśmiennictwa, metodę przeglądu systematycznego oraz badanie eksperymentalne z uwzględnieniem fizjologicznych markerów stresu.

Tytuł pracy w pełni odpowiada treściom w niej zawartym, jest stylistycznie oraz metodologicznie prawidłowy, daje potencjalnemu czytelnikowi wskazówkę, jakiego obszaru eksploracji naukowej dotyczy dysertacja.

Koncepcja zaplanowanych badań nie budzi zastrzeżeń formalnych, a z wielu względów jest ważna z poznawczego punktu widzenia, co postaram się wykazać poniżej.

Rozprawa zawiera bardzo dobre *Wprowadzenie*, w którym Doktorantka prezentuje problem naukowy łączący wszystkie publikacje stanowiące rozprawę doktorską. Struktura *Wprowadzenia* jest przejrzysta i logiczna. Doktorantka określa kolejno cel badań, charakteryzuje teoretyczne podstawy badań własnych, opisuje kolejne kroki realizacji rozprawy doktorskiej.

Artykuł stanowiący wprowadzenie teoretyczne do prowadzonych badań empirycznych został opublikowany w znaczącym polskim czasopiśmie psychiatrycznym (*Psychiatria Polska*, w którym bardzo często publikowane są prace psychologiczne). Jego celem było przedstawienie krytycznej analizy stadialnych modeli formowania tożsamości gejowskiej i lesbijskiej, które pojawiły się w piśmiennictwie psychologicznym na skutek kluczowej zmiany w postrzeganiu homoseksualności. Zmiana ta polegała na zastąpieniu patologizującego i zmedykalizowanego modelu homoseksualności, który choć formalnie nie istnieje, czego potwierdzeniem jest stanowisko Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, które w DSM-III wykreśliło homoseksualizm z listy chorób (dewiacji seksualnych już w 1973 roku), a kilka lat później uczyniła to także Światowa Organizacja Zdrowia, a wciąż jest – niestety - modelem obecnym w polskiej rzeczywistości, modelem afirmatywnym, bazującym na uznaniu homoseksualności za wariant seksualnej i psychologicznej normy.

Przedstawione przez Badaczkę i jej wsp. modele reprezentują kształtującą się kulturową narrację na temat przyjmowania stygmatyzowanych tożsamości seksualnych, która jest właściwa dla konkretnego kontekstu społecznego i odpowiednio do zmian tego kontekstu będzie ewoluować.

Kolejnym problemem, podjętym w cyklu artykułów składających się na dysertację jest analiza badań nad zdrowiem seksualnym gejów i lesbijek.

Artykuł współautorstwa Doktorantki (Mijas i in., 2021), który ukazał się w *Journal of Sexual Medicine* przedstawia wyniki analizy dotychczasowego piśmiennictwa na temat zdrowia seksualnego gejów i lesbijek. Badaczka wraz ze wsp. zdaje sobie sprawę, że ze względu na to, iż geje i lesbijki są napiętnowani społecznie właśnie ze względu na seksualność, badania dotyczące zdrowia seksualnego w tej grupie mogą być w szczególnym stopniu narażone na zniekształcenia i pominięcia wynikające z procesów stygmatyzacji. Jak pisze w dysertacji Doktorantka, *skoncentrowano się na pracach oryginalnych, które zostały opisane pod kątem podejmowanych tematów/pytań badawczych, stosowanej w badaniach metodologii, uwzględnianiały w modelach wyjaśniających stygmatyzacji jako czynnika kształtującego zdrowie seksualne gejów i lesbijek czy wreszcie także sposobów charakteryzowania badanych prób i zarządzania różnorodnością w badaniach*. Przeglądem objęto imponującą liczbę 556 artykułów, które zostały opublikowane w recenzowanych i anglojęzycznych czasopismach do marca 2020 roku i indeksowane w bazie Medline.

Jak wskazuje Badaczka i wsp., przeprowadzone analizy ujawniły, że badania dotyczące zdrowia seksualnego gejów i lesbijek w przeważającej mierze dostarczają argumentów o stosunkowo niskiej sile i wskazują, że na skutek trudności w zrealizowaniu badań metodologicznie idealnych (gł. próby dogodnościowe) dotychczasowa wiedza na temat seksualności i zdrowia seksualnego gejów i lesbijek jest istotnie zniekształcona. Tu Autorka ze wsp. sugeruje, iż uwzględnianie pytań o seksualność w dużych badaniach populacyjnych dotyczących zdrowia, a więc dowartościowanie roli tożsamości seksualnych i związanej z nimi stygmatyzacji dla zdrowia bez wątpienia mogłoby pomóc w przezwycięzeniu tego metodologicznego ograniczenia. Ważnym wynikiem przeprowadzonych analiz jest ten, pokazujący, iż w dotychczas realizowanych badaniach osób różnorodnych płciowo i seksualnie badacze koncentrują się na deficytach i czynnikach ryzyka zdrowia seksualnego, zaś obserwuje się niewielką liczbę badań dot.

czynników pozytywnie wpływających na zdrowie lub mających charakter ochronny w kontekście doświadczanej stygmatyzacji. Autorzy zauważają także niewielką liczbę badań uwzględniających stygmatyzację jako czynnik stanowiący istotną okoliczność dla zdrowia seksualnego gejów i lesbijek, w tym także realizowanych w warunkach stresu mniejszościowego.

Skupianie się w badaniach na zagrożeniach, np. HIV, brak lub mała liczba publikacji odnosząca się do satysfakcji seksualnej i jej uwarunkowań czy dysfunkcji seksualnych w obszarze funkcjonowania seksualnego niezwiązane z HIV/STI obrazuje ambiwalencję w stosunku do seksualności osób nieheteroseksualnych, która ujmowana jest przede wszystkim z perspektywy wiążących się z nią zagrożeń w odróżnieniu od źródła przyjemności, satysfakcji i dobrostanu osób nieheteroseksualnych.

Analizie i dyskusji poddano również sposoby konceptualizowania orientacji seksualnej oraz uwzględniania w badaniach innych przesłanek różnorodności stanowiących jednocześnie istotne konteksty dla zdrowia seksualnego gejów i lesbijek (jak płeć, przynależność etniczna, status socjoekonomiczny). Zwrócono wreszcie także uwagę na praktyki analityczne, które stanowią wyraz ignorowania i zaciemniania różnic między osobami charakteryzującymi się różnymi tożsamościami seksualnymi i mogą być interpretowane jako wyraz heteronormatywności i heteroseksizmu.

Tak przeprowadzona bardzo głęboka analiza jest niezmiernie wartościowym wynikiem w sensie analizy istniejącego stanu rzeczy w przestrzeni naukowej - badań i ich potencjału. Pozwoliła Doktorantce i Jej Zespołowi na wskazanie istotnych luk w piśmiennictwie dotyczącym zasobów psychologicznych w kontekście zdrowia seksualnego gejów i lesbijek odnoszących się zarówno do podejmowanych wątków badawczych (determinanty jakości życia seksualnego, satysfakcji i rezyliencji), badanych populacji (np. różnorodne seksualnie kobiety, osoby starsze, osoby niecisplciowe), czy wreszcie formułowanych modeli wyjaśniających (np. uwzględnianie stygmatyzacji i stresu mniejszościowego jako istotnego uwarunkowania zdrowia seksualnego gejów i lesbijek; korzystanie z perspektywy interseksjonalności). Tekst podsumowują także cenne perspektywy i zalecenia dotyczące dalszych badań.

Bardzo dobra analiza problemów przedstawiona w dwóch pracach teoretycznych stała się kanwą dla badań własnych, które mgr Magdalena Mijas ze wsp. przedstawiła w 3.,

ostatnim artykule składającym się na cykl, a opublikowany w *Psychoneuroendocrinology* (Mijas i in., 2021). Warto podkreślić, że badaczka uzyskała na ten cel środki Narodowego Centrum Nauki (nr grantu 2016/23/N/NZ/01842). Badanie dotyczyło fizjologicznych mechanizmów mogących leżeć u podłoża zależności między ekspozycją na doświadczenia stygmatyzacji a nierównościami w zdrowiu. Badanie zostało zaprojektowane w paradygmacie stresu mniejszościowego, który konceptualizuje zależność między ekspozycją na społeczną stygmatyzację i nierównościami w zdrowiu gejów, lesbijek i innych osób nieheteroseksualnych w oparciu o pojęcie chronicznego, psychospołecznego i unikalnego stresu. W badaniu wykorzystano także koncepcję obciążenia allostatycznego, w myśl której wielokrotna i powtarzająca się ekspozycja na stres prowadzi do deregulacji subtelnych mechanizmów hormonalnych zarządzających fizjologiczną reakcją organizmu na stres, takich jak oś Podwzgórze-Przysadka-Nadnercza (PPN), i nadmiernej ekspozycji na mediatory stresu (np. kortyzol), a w konsekwencji również patologicznych zmian w tkankach. Oparcie się na tych koncepcjach jest bardzo cenne, umożliwiło bowiem przeprowadzenie badań na uznanych teoriach, znakomicie korespondujących z celem przeprowadzonych badań i dających solidną podstawę teoretyczną.

Osobami badanymi byli mężczyźni, identyfikujący się jako geje (N=49) oraz osoby heteroseksualne (N=40), u których nie stwierdzono przewlekłych ani doraźnych problemów ze zdrowiem mogących wpływać na aktywność osi PPN.

W badaniach wykorzystano procedurę Trewirskiego Testu Stresu Społecznego (Kirschbaum i in., 1993), której poddano uczestników dwukrotnie w ciągu dwóch następujących po sobie dni. Dzięki temu możliwe było zaobserwowanie i porównanie w obu grupach uczestników przebiegu reakcji stresowej, a także zakresu habituacji w odpowiedzi na powtórzony stresor. Dodatkowo zbadano zależności między zmierzoną kwestionariuszowo ekspozycją na procesy stresu mniejszościowego w grupie mężczyzn identyfikujących się jako geje, a charakteryzującymi mężczyzn poziomami kortyzolu.

Wyniki przyniosły ważne ustalenia. Zaobserwowano istotne różnice między mężczyznami zidentyfikowanymi homoseksualnie i heteroseksualnie w zakresie poziomu kortyzolu – mężczyźni z pierwszej grupy charakteryzowali się istotnie wyższymi poziomami kortyzolu w ciągu dwóch dni obserwacji laboratoryjnej (kontrolowano psychologiczne zmienne mogące przyczyniać się do zaobserwowanych różnic). Ponadto,

w przypadku mężczyzn homoseksualnych zaobserwowano istotne zależności między poziomem kortyzolu a dwoma zbadanymi kwestionariuszowo stresorami mniejszościowymi – odrzuceniem ze strony rodziny pochodzenia ze względu na tożsamość seksualną oraz zastępczą traumą opisującą doświadczenia stresu związanego z dowiadywaniem się o dyskryminacji i wykluczeniu doświadczanych przez inne osoby LGBTQ (lesbijki, gejów, osoby biseksualne, transpłciowe i queer). Kortyzolowe odpowiedzi na stres w przypadku gejów nie różniły się między obydwoma dniami obserwacji laboratoryjnej pod względem poziomu kortyzolu oraz kształtu krzywej kortyzolowej. W przypadku mężczyzn heteroseksualnych zaobserwowano jedynie istotne różnice odnoszące się do kształtu krzywej kortyzolowej pomiędzy dwoma dniami obserwacji laboratoryjnej.

Przeprowadzona dyskusja wskazuje na dużą interdyscyplinarną wiedzę badaczki, wnikliwość psychologiczną oraz umiejętność krytycznej analizy problemu. Jednocześnie uwidacznia się duża umiejętność analizy i syntezy (ta ostatnia wymagana jest także przez rygor słów wymagana przez czasopismo).

Wszystkie trzy publikacje składające się na dysertację pokazują krok po kroku problem badawczy zarówno z perspektywy teoretycznej, z perspektywy aktualnego stanu wiedzy, by poprzez liczne luki w dotychczas przeprowadzonych badaniach można było stworzyć nowoczesny projekt badawczy. Wielka szkoda, że Badaczka pominęła w badaniach eksperymentalnych kobiety, co zapowiadały teoretyczne artykuły cyklu. Jednakże skomplikowana procedura badawcza oraz trudności w dotarciu do grupy badanej usprawiedliwiają skoncentrowanie się tylko na mężczyznach.

Należy podkreślić, że czasopisma, w których Doktorantka i wsp. zamieścili swe prace stosują rygorystyczne procedury recenzowania tekstów i stawiają wysokie wymagania metodologiczne, merytoryczne i formalne, a także, w przypadku artykułów opublikowanych w j. angielskim, wysokie wymagania dotyczące języka angielskiego. Biorąc zatem pod uwagę jakość czasopism, w których zostały opublikowane artykuły składające się na recenzowaną rozprawę doktorską oraz sposób recenzowania tekstów w ww. czasopismach należy uznać, że stanowią one zbiór bardzo dobrych publikacji naukowych. Potwierdza to także w pełni moja recenzja.

Dysertacja Pani mgr Magdaleny Mijas wychodzi naprzeciw trudnym wyzwaniom. A ponieważ w takim ujęciu podejmowano nieliczne badania jest pracą oryginalną, podejmującą istotną i nader aktualną problematykę, także z perspektywy dużego znaczenia społecznego.

Oceniając całościowo rozprawę doktorską pragnę podkreślić przede wszystkim jej mocne strony (gdyż tych słabych, poza wartością, wynikającą z poszerzenia grupy badanej o kobiety, brak), czyli:

- uwzględnienie zagadnienia, jakim jest zdrowie seksualne gejów i lesbijek;
- wagę podjętych problemów;
- innowacyjny charakter badań;
- brak zastrzeżeń natury metodologicznej co do przeprowadzonych badań, które zostały zaplanowane, zrealizowane i zanalizowane bardzo starannie;
- dwukrotny pomiar;
- wnikliwe, a jednocześnie syntetyczne i analityczne ujęcie zagadnienia, przejrzysty, komunikatywny język;
- czytelnie przedstawione wyniki badań;
- dotarcie do dużej, starannie wyselekcjonowanej liczby piśmiennictwa (powoływanie się na bogate pod względem liczebności źródła, zarówno na polskie jak i zagraniczne publikacje, w tym klasyczne, jak i najnowsze);
- pokazanie bardzo wartościowych rezultatów;
- przełożenie wyników na aplikacyjność.

Mocną stroną jest także uzyskanie grantu NCN na przeprowadzone badania (2016/23/N/NZ7/01842 - *Zakłócenia hamowania oraz habituacji kortyzolowej odpowiedzi na stres jako potencjalny mechanizm łączący stres mniejszościowy z niepożądanymi skutkami w obszarze zdrowia* – dane dot. tytułu grantu zaczerpnęłam ze strony <https://izp.wnz.cm.uj.edu.pl/pl/zzispracownicy/mgr-magdalena-mijas/>), dzięki czemu Badaczka mogła opłacić np. badania kortyzolu.

Wyniki zaprezentowane w dysertacji poszerzają wiedzę na temat problematyki psychologicznych aspektów społecznego wykluczenia osób nieheteroseksualnych w kontekście ich stygmatyzowanej najczęściej tożsamości.

Uzyskane wyniki, poddane badawczej analizie, w pełni wypełniają oczekiwania recenzenta odnośnie do kwalifikacji poznawczej i poziomu rozprawy naukowej, w tym wypadku doktorskiej, pozwalając na jej wysoką ocenę.

Całość rozprawy, w tym dyskusja wyników, potwierdzają, że Doktorantka posiada dużą wiedzę interdyscyplinarną, przede wszystkim psychologiczną, seksuologiczną, medyczną, pozwalającą na bardzo szczegółową analizę uzyskanych wyników, dowodzi krytycznego sposobu myślenia Autorki.

Stwierdzam, że publikacje przedstawione do recenzji jako trzon rozprawy doktorskiej stanowią spójne tematycznie dzieło i istotnie uzupełniają lukę w dotychczasowej literaturze przedmiotu. własnych, bądź w danych z literatury. Jest pracą oryginalną, w której Doktorantka rozwiązuje postawiony problem w sposób, który potwierdza jej umiejętności do prowadzenia pracy naukowej. A jej przygotowanie oceniam wysoko.

Biorąc powyższe pod uwagę, stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji dysertacja Pani mgr Magdaleny Mijas **Tożsamość jako stygmat. Psychologiczne aspekty społecznego wykluczenia osób nieheteroseksualnych** w pełni spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zgodnie z *Ustawą o tytułach i stopniach naukowych* z dnia 14 marca 2003 r., art. 31 (Dz. U. nr 65 poz. 595) wraz z ich uaktualnieniami (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789).

W związku z powyższym wnoszę do Rady Dyscypliny Psychologia Uniwersytetu Jagiellońskiego o dopuszczenie mgr Magdaleny Mijas do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Ponadto ze względu na przedstawione w recenzji walory pracy, jej duży wkład do teorii i praktyki psychologicznej i psychoseksuologicznej. **Jednocześnie wnioskuję o wyróżnienie tej dysertacji.**

Marionela Biedzan